

СПЕЦИФІКА МОДЕЛЮВАННЯ
РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Ковалевська А.В., Петрова Р.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

In this paper we show the relevance of the use of simulation as a tool for strategic planning and development of socio-economic system of the region. Original studies the feasibility of modeling cause of social transformation in the region. Highlighted the specific features of social simulation, which must be taken into account in the planning and forecasting.

Питання вдосконалення регіональної політики, як на державному, так і на місцевому регіональному рівні, залишається актуальним та значущим завданням, що має бути вирішено в умовах кардинальної зміни відносин між рівнями управління, в умовах суттєвих трансформацій у соціально-економічних, політичних, екологічних та інших сферах життя. Саме такі умови обґрунтовують доцільність моделювання та прогнозування як інструментів забезпечення регіонального соціально-економічного розвитку. Маємо наголосити на необхідності підвищення уваги до питань моделювання соціальних трансформацій та процесів, що є необхідною передумовою реалізації об'єктивних потреб соціально-економічного розвитку країни, її економічної, господарської та соціальної систем.

Розвиток сучасного суспільства характеризується багатоманіттям соціальних змін, які реалізуються в різних складових суспільного організму, що породжує непередбачені наслідки в різних підсистемах суспільства, викликає необхідність розроблення концептуальних підходів до його реформування. Моделювання та прогнозування соціальних процесів є порівняно новою науковою дисципліною, яка виникла у другій половині ХХ століття як реакція на масштабні суспільні зміни в процесі переходу цивілізації від індустріальної фази розвитку до постіндустріальної. Вона базується на переосмисленні значного і позитивного, і негативного досвіду розвитку, накопиченого в національних державах.

Авторські дослідження трансформацій, що відбуваються на регіональному рівні доводять, що окремим регіонам, з одного боку, притаманні загальнонаціональні тенденції, процеси, а з іншого – наявні специфічні і неповторні зміни і трансформації. Відмінність трансформаційних зрушень за регіонами зумовлена численними причинами, серед яких, наприклад, можна констатувати більшу інерційність соціально-

економічних процесів на регіональному рівні. Основними чинниками регіональної варіації доцільно визнати розбіжності ситуації на ринку праці, у доходах, у стані здоров'я та освіченості населення. Ці особливості мають бути обов'язково враховані під час стратегічного планування, формування стратегічного курсу подальшого соціально-економічного розвитку регіону.

Одним із інструментів, що доцільно використовувати в процесі формування стратегічного бачення соціально-економічної системи, в тому числі і регіональної, є моделювання. В той же час, ми наголошуємо, що моделювання регіональних соціальних трансформацій має певні специфічні риси та особливості, які необхідно усвідомлювати і використовувати під час використання.

Модель – це концептуальний інструмент, що орієнтований в першу чергу на управління процесом або явищем, які моделюються. При цьому функція прогнозування, передбачення слугує цілям управління [2].

Моделювання соціальних об'єктів - процедура дослідження соціальних об'єктів за допомогою відображення їх основних структурних характеристик, функціональних особливостей на спеціально створюваних зразках [4]. Моделювання – опосередковане вивчення соціальних об'єктів, у процесі якого вони відтворюються в допоміжній системі (моделі), яка замінює в пізнавальному процесі оригінал і дозволяє отримувати нові знання про предмет дослідження. Як відзначено у [1]: «Соціальне моделювання пов'язано із вивченням соціального об'єкту не в його натуральному, природньому вигляді, а у формі функціональних, структурних або атрибутивних моделей». Соціальне моделювання дозволяє враховувати різні варіанти руху і розвитку соціальних систем. Вироблення вірних прогнозів дозволяє зробити більш досконалим управління, ефективним - проектування.

Важливо відзначити наявність особливостей об'єкту соціального моделювання:

по-перше, він є певним соціальним модулем, який володіє системними властивостями, що обумовлює можливість використання під час його опису принципів системного логічного структурування;

по-друге, саме об'єкт соціального моделювання є носієм суперечностей, що вимагає пошуку шляхів їх ефективного вирішення, як передумови розробки науково-обґрунтованої концепції розвитку регіональної соціально-економічної системи.

Ми цілком підтримуємо думку тих фахівців, що відзначають наявність наочної специфіки та високої складності соціальних об'єктів: багатофакторність соціальних явищ і процесів, історичність, складний характер взаємозв'язків між елементами

соціальної системи, впливовість суб'єктивного чинника, цілеспрямованість розвитку. Саме визначені специфічні риси, з одного боку обґрунтовують доцільність застосування методів моделювання під час пізнання соціальних трансформацій, а з іншого – наявність труднощів під час побудови достовірних моделей.

Моделювання соціальних процесів переслідує безліч різних цілей і завдань. Моделювання дозволяє визначити оптимальні розміри, а також передбачити поведінку системи (наприклад, системи соціального захисту багатодітних сімей в умовах ринкових відносин). Як відзначено у [1]: «Мета моделювання соціальних систем полягає, з одного боку, у вивченні їх закономірностей, особливостей, а з іншого, у можливому внесенні у ці системи цілеспрямованих змін шляхом відповідальних впливів». Другий бік мети моделювання є вкрай важливим в процесі планування та обґрунтування трансформацій – вибору моделі, обґрунтуванні інструментів, очікуванні результатів тощо. Доходимо висновку, що з одного боку моделювання дозволяє відобразити стан проблеми на даний момент; виявити найбільш гострі «критичні» моменти, «вузли» протиріч та суперечностей, а з іншого боку - визначити тенденції розвитку соціальних процесів та їхніх змін, обґрунтувати ті фактори, вплив яких може скорегувати небажаний розвиток регіональної системи; активізувати діяльність державних, громадських та інших організацій і осіб щодо пошуку оптимальних варіантів вирішення соціальних завдань.

Т.А. Шиян формулює обов'язкові змістовні передумови соціального моделювання до яких віднесено [4]:

- суспільство має розглядатися як система або певна сукупність систем;
- суспільство повинно досліджуватися з точки зору матеріальної субстратної організованості, тобто воно складається із особистостей, які, в свою чергу, об'єднуються в соціальні системи різної спільності;
- соціальні системи складаються не лише із особистостей, а й втягують до себе великий обсяг живої (але не розумної) та неживої речовини;
- люди є носіями певної енергетики, мови, навичок, моралі, картини світогляду, знань, компетенцій.

Тим не менш, моделювання соціальних процесів значно складніше, ніж економічних, оскільки рівень пізнання законів соціальної динаміки поки що залишається набагато нижче, ніж економічних законів. Соціальні відносини відрізняються винятковою складністю, в них взаємодіють різні чинники, взаємовплив яких один на одного є неоднозначним та варіативним; причинно-наслідкові зв'язки, їх

інтенсивність і характерсоціальних стосунків і відносин є рухливим та невизначеним. До того ж слід враховувати, що всі соціальні процеси здійснюються людьми, а вчинки, думки, почуття людей не можуть мати числового відображення. Звідси – об’єктивно необхідними стають різні методи аналізу якісного змісту процесів у соціальній сфері.

Перш за все, соціальне моделювання має широко використовувати змістовні моделі, які формулюються у вербальній формі або у змішаному вербально-візуальному уявленні та дозволяють отримати нову інформацію про поведінку соціального об’єкта, виявити новітні взаємозв’язки чи закономірності, що не були отримані під час використання інших способів аналізу. Як зауважують Д.В. Ланде та В.М. Фурашев автори монографії [1]: «людина має настільки складну поведінку, що у громадських процесах слабо виражена повторюваність ситуацій, на основі яких можна було б встановити статистичні закономірності». Саме тому процеси, що протікають в людському суспільстві, насилу піддаються кількісному аналізу, тобто існують певні складнощі в процесі побудови формальних моделей.

Доходимо висновків, що соціальна сфера розвивається на базі прогресу економіки, а тому в моделях динаміки соціальних процесів, як правило, повинні бути присутніми економічні чинники. Виняток можуть скласти лише такі кореляційні моделі, які відображають відносно стійкі тенденції.

Література:

1. Ланде, Д.В. Основи інформаційного і соціально-правового моделювання [Текст]: монографія / Д.В. Ланде, В.М. Фурашев. – К.: ТОВ «ПанГот», 2012. – 144 с.
2. Плотинский, Ю.М. Модели социальных процессов [Текст]: учеб. пособие для высших учебных заведений / Ю.М. Плотинский. – изд. 2-е перераб. и доп. – М.: Логос, 2001. – 296 с.
3. Сухоруков, А.І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України [Текст]: монографія / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2012. – 368 с.
4. Шиян, Т.А. Содержательные основания построения абстрактной глобальной экстенсионной модели социальной реальности [Электрон. ресурс] / Т.А. Шиян // Аспекты: Сборник статей по философским проблемам истории и современности. – М., 2003. // Режим доступа: <http://taras-shiyan.narod.ru>